

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

УКРАЇНА СОБОРНА

Збірник наукових статей
Випуск 2

Частина III. Історична регіоналістика в контексті соборності України.

КИЇВ 2005

українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – С. 268 – 280; *Szafowal Nicolas*. Die Ukrainer und Ihre nationale Identität // Studien zu Deutsch – Ukrainischen Beziehungen. – München: Ukrainische Freie Universität und Ljwienko-Gesellschaft der Wissenschaft, USA, 1999. – Nr. 3. – S. 110 – 133.

³⁷ Буцєвицький В. Етнополітика Австро-Угорщини щодо Галичини // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра; Генеза, 1996. – С. 297.

І. Райківський
(Івано-Франківськ)

ГАЛИЧИНА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “КИЕВСКАЯ СТАРИНА” (1882-1906 рр.)

XIX століття увійшло в історію як період формування модерної української нації. Вирішальним чинником у процесі націотворення стала діяльність інтелігенції, що утверджувала в масах українську національну самосвідомість. Українська нація формувалася на етнічних землях, які перебували під владою двох імперій – Російської та Австрійської (Австро-Угорської). Однією з цікавих і малодосліджених сторінок у вивченні процесу націотворення є взаємини між діячами двох “гілок” українського руху в другій половині XIX – на початку XX ст.

Під цим кутом зору значний інтерес викликає відображення на сторінках щомісячного історико-етнографічного і літературного журналу “Киевская старина”*, що почав виходити у Києві в 1882 р., актуальних питань національного життя в Галичині. Обрана тема привертала увагу істориків¹, хоч досі не стала предметом окремого дослідження. Серед засновників часопису були громадівці, видатні наукові і громадські діячі В.Антонович, О.Лазаревський, П.Житецький та ін. Журнал упродовж чверть століття залишався єдиним періодичним друкованим органом у Наддніпрянській Україні, який був цілком присвячений українознавчій тематиці. В умовах урядових репресій щодо українства в Росії за Емським указом 1876 р. редакція журналу, що друкувався російською мовою**, доклала багато зусиль для розвитку української культури, утвердження національної самосвідомості. “Киевская старина” містила наукові праці з історії України, українського мовознавства, фольклористики та етнографії, твори І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, І.Нечуя-Левицького, Лесі Українки та багатьох інших видатних українських письменників і поетів.

Автори і видавці “Киевской старины” були змушені замаскувати все, що стосувалося історії українського народу, русофільськими термінами “южная половина России”, “малорусская народность” тощо². Сподіваючись насадити культурно-мовну однорідність в імперії, царизм пропагував думку, нібито українці (“малороси”) не є окремою нацією, а становлять інтегральну частину всеросійської нації, їхня мова – це наріччя російської мови. Під заборону цензури потрапили стосунки редакції з українськими виданнями і товариствами за

* Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. Перший номер журналу під редакцією Ф.Лебединцева вийшов у січні 1882 р.

** Застосування в журналі української мови, забороненої царизмом, дозволялося лише в окремих випадках з огляду на наукові цілі видання та обмежене коло передплатників (800-1000 чол.).

кордоном, насамперед, не дозволялися передплата, поширення і реклама галицьких періодичних видань³. Однак, незважаючи на цензурні перешкоди, журнал став своєрідним рупором українства, постійно інформував своїх читачів про становище українського населення поза межами Російської імперії.

На сторінках журналу містилися публікації про історичне минуле Галичини, яка з кінця XIV ст. надовго опинилася під пануванням Польщі. Внаслідок польсько-шляхетського гніту виникла реальна загроза денационалізації “русского населения”, що отримало змогу більш вільно розвиватися лише після переходу краю під владу Австрії наприкінці XVIII ст. “...Русское начало снова оживает, – писалося у статті, – и громко заявляет свои национальные права, ... остановитъ ростъ этого національного самосознанія было уже невозможно”. В умовах конституційного режиму Австро-Угорської імперії “русское население Галиции ... принуждено отстаивать шагъ за шагомъ каждый клочекъ своего національного тѣла, каждый звукъ своего роднаго языка” і досягло в боротьбі за національні права значних успіхів. Зокрема, в Галичині вдалося заснувати семінарії і школи з викладанням “на родномъ нарѣчїи”, відстоювати “старые русские обычаи” в релігійному житті⁴. Автор звернув увагу на посилення культурних зв’язків між обома частинами Русі: “Попробуйте переѣхать изъ южной Руси за рубежъ въ Русь галицкую, ... зайдите въ сельскую хату и взгляните въ народный обликъ... Тѣ же родныя южно-русскія черты, тотъ же чистый и свѣтлый народный говоръ, тѣ же знакомыя пѣсни, тѣ же родныя преданія”⁵. Отже, було чітко сказано про національну єдність Галичини та підросійської України.

Історія Галичини висвітлювалася в контексті взаємин русинів-українців* з поляками та росіянами. У журналі писалося, що русини зробили спробу позбутися гніту польської шляхти в період Хмельниччини, заключили угоду з московським царем. Однак сподівання на рівноправність не справдилися, “вместо русина, называемого уже то малоруссом, то южноруссом, ... а то и просто хохломъ, онъ подпѣръ своей головой московское царство, помогъ ему превратиться въ Россійскую Имперію и въ концѣ концовъ поспособствовалъ ему покорить подъ ноги и третьяго брата, прежняго своего пана”. Після розпаду Речі Посполитої панування польської шляхти на значній частині етнічних українських земель все ж залишилося: “Австрія предоставила ему (поляку. – І.Р.) быть паномъ въ Галиции, а Россія – въ западной и юго-западной своей части”⁶. Автор усвідомлював подібність структури населення в Галичині і на Правобережній Україні. Журнал час від часу містив інформацію про піднесення національного руху галицьких русинів у австрійський період, який вважався більш сприятливим “для національности русской въ Галиции, чѣмъ времена Польши”. Особливо з

* Місцеве населення у Галичині називало себе русинами, утвердження етноніму “Україна” (“українець”) відбулося в кінці XIX – на початку XX ст.

1860-х рр., після прийняття австрійської конституції, “обездоленный исторически русинскій народъ проснулся”, “русины наконецъ стали твердо на вѣрномъ пути мирнаго культурнаго труда, на почвѣ національнаго просвѣщенія...”. Однак національне відродження в Галичині наштотувалося на опір ворога “украинскаго народа все той же польской шляхты”⁷.

Серед публікацій з історії Галичини виділяються статті колишнього діяча “Руської трійці” у Львові Якова Головацького, який став на москвофільські позиції і в 1867 р. переїхав до Росії. Я.Головацький інформував наддніпрянських читачів про особливості народного життя в Галичині. Так, про свого колишнього товариша Івана Вагилевича писав, що він, перейшовши на пропольські позиції, став жертвою “за свой самообманъ и наивное довѣріе къ польской лести и чести”⁸. Цікаву інформацію можна почерпнути зі спогадів Я.Головацького про “азбучні війни” в Галичині, що виникли як протест проти спроб перевести українську мову з кирилиці на латинку. У середині 1830-х рр. алфавітний проект Й.Лозинського з метою запровадження польського алфавіту в українську писемність був “не маловажень, ... это – вопросъ о существованіи ... быть или не быть русскимъ въ Галичинѣ. Прійми галичане въ 1830-хъ годахъ польское абецадло, – пропала бы русская индивидуальная народность, улетучился бы русскій духъ...”⁹. Я.Головацький вважав, що тоді австрійський уряд стояв “въ нейтральномъ отдаленіи, въ сторонѣ”. Однак у 1859 р., коли знову було зроблено спробу запровадити латинський алфавіт і розгорілася боротьба “съ большей силой”, “за?ями противъ кириллицы” керували урядовці, передусім намісник краю А.Голуховський¹⁰.

Питання культурного розвитку українців Галичини торкнувся і М.Костомаров у статті, опублікованій 1883 р., яка піддала критиці спробі П.Куліша перекласти п’єси В.Шекспіра українською мовою. На думку автора, не було потреби перекладати “на южно-русское нарѣчїе Шекспира, такъ какъ всякій малоруссъ, получившій на столько развитія, чтобы интересоваться чтеніемъ Шекспира, можетъ прочитатъ его въ русскомъ переводѣ”, літературно більш досконалим. М.Костомаров вважав, що під владою царизму достатньо вдовольнятися “літературою для домашнього вжитку”: “Общерусскій языкъ – не чужой, не заимствованный языкъ, а выработанный усиліями всѣхъ русскихъ, не только великороссіянь, но и малоруссовъ, ... давно уже сталъ культурнымъ языкомъ всего южно-русскаго края”¹¹. Водночас підкреслювалася специфіка мовної ситуації в Галичині, для місцевих жителів “общерусскій книжный языкъ не могъ сдѣлаться языкомъ интеллигентнаго общества, какъ у нашихъ южно-руссовъ”, інтелігенція користувалася чужою “культурною” мовою – польською або німецькою¹². Отже, вважав автор, “южно-русы Австро-Венгрии, хотя и принадлежатъ къ одной этнографической вѣтви съ южно-руссами Русской имперіи”, з метою збереження національної ідентичності були змушені

перетворювати “родное нарѣчіе... въ культурный языкъ”. Народна мова вільно розвивалася в умовах конституціоналізму Австро-Угорщини, галицький читач оцінив би україномовні переклади П.Куліша по-іншому¹³. У лояльних висловлюваннях М.Костомарова під царською цензурою простежується усвідомлення національної єдності українців по обидва боки російсько-австрійського кордону.

Редактор журналу В.Науменко в 1899 р. услід за М.Костомаровим підтримував думку про необхідність входження народної мови галичан у високу культуру, бо “общерусский языкъ”, зрозумілий усім у школах підросійської України, “не может быть удѣломъ Галицкой, Буковинской и Угорской Руси”. Російська мова, чужа і незрозуміла для галичан, не могла бути використана “для высшихъ культурныхъ задачъ” у краї під австрійською владою, неможливо “всю Галицію покрыть школами низшими, средними и высшими съ преподавательскимъ языкомъ общерусскимъ”. У творах галицьких москвофілів, що періодично з’являлися як нібито “русскія пісанія”, “искалѣчивается... по истинѣ блистательно разработанный русскими писателями нынѣшняго столѣтія литературный русскій языкъ...”¹⁴. Єдино правильний вихід з цієї ситуації, на думку автора статті, вбачала “народническая партія въ Галиціи” – “постепенное создание своего культурнаго языка, который защититъ ихъ положеніе, пригнетаемое отовсюду недобродушными сосѣдами, и выведетъ ихъ на прямой путь къ установленію прочной національной особи среди другихъ славянскихъ и неславянскихъ народностей Австріи”¹⁵.

В.Науменко виступав за формування української літературної мови в Галичині на народній основі, мотивуючи тим, що “повсюду видимъ фактъ стремленія приблизить литературную рѣчь къ жизненной, народной”. Автор не виключав доцільності для галичан вивчення “русскаго литературнаго языка”, як і інших нерідких мов, однак “одно дѣло – знать языкъ, и совсѣмъ другое – сдѣлать его своимъ литературнымъ языкомъ”¹⁶. Отже, було чітко сказано про окремішність українського і російського народів, потребу існування самостійної української літературної мови в Галичині. Від москвофільського “язичія” кожний захисник “чистоты русскаго языка, конечно, отвернется, какъ отъ чего-то неуклюже-уродливаго”. Що стосується частини проросійських діячів у краї, які намагалися зробити “литературный русскій языкъ книжнымъ языкомъ для Галиціи” і приступили до видання журналу “Живое слово”, то вони писали “не по-русски и не по-малорусски”, а “мало по-русски” (виділено в оригіналі. – І.Р.). Було сказано, що “при настоящихъ условіяхъ въ Галиціи невозможно введеніе русскаго литературнаго языка въ обиходъ ея литературы...”¹⁷.

У відповідь на критичні висловлювання російської правої преси, що виступала під гаслом єдиної, неподільної Росії, В.Науменко висловив п’ять основних положень на підтримку утвердження української літературної мови:

“Для Галицкой Руси нѣтъ другого болѣе благоприятнаго исхода, какъ создание своего малорусскаго книжнаго языка...”¹⁸. Він підтримував народовську течію в Галичині, на противагу москвофільській, яку по-іншому названо “старо-русскою”. Якщо порівнювати продуктивність роботи “народовской и старо-русской партій”, то, за словами В.Науменка, “первая сильнѣе второй, ...неизмѣримо сильнѣе”, про що красномовно свідчать “сами имена и въ наукѣ, и въ беллетристикѣ, и въ публицистикѣ”¹⁹.

Природне право на розвиток української літературної мови в Галичині підтримував і В.Антонович, який у журналі переконливо спростував твердження про нібито сепаратизм галицької літератури. Він стверджував, що тут історично склалися умови для входження народної мови у літературу, освіту, адміністрацію: “...Общерусская литература никогда не распространялась на Галицкую Русь”. Єдиний порятунок від германізації та ополячення галицькі народовці слухно вбачали у розвитку самостійної літератури на народній основі, отже, за висловом В.Антоновича, “не было нужды сепарировать себя отъ чего бы то ни было, такъ какъ общаго въ Галицкой Руси не было, возникла просто самостоятельная, а не сепаратистическая дѣятельность”²⁰. Було піддано критиці діяльність москвофілів у Галичині: “Большинство членовъ старорусской партіи, къ несчастью, русскаго литературнаго языка не знаетъ...”. Упродовж півстоліття серед москвофілів не виявилось жодного “не только выдающагося, но даже средняго хорошаго поэта или беллетриста”²¹.

У журналі знайшла відображення ідея соборності українських земель. Становище народних мас у Галичині багато в чому нагадувало життя “нашей Южной Руси, до такой степени сходно съ нашей дѣйствительностью, что иногда кажется списаннымъ прямо съ нея...”²². Промисловість і ремісничче виробництво в краї були слабо розвинутими, важким тягарем для місцевого населення стали корчми, розташовані майже в кожному селі, де “сидить еврей, подобно пауку, стерегущій злосчастныхъ селянъ”²³. Як наслідок, почалася масова еміграція “южноруссов” з Галичини в пошуках роботи і кращого життя. Школа в Галичині, передусім середня і вища, “служить для другихъ народностей, а не для русскихъ”²⁴. Отже, “южноруссы въ западной Европѣ, – писав журнал, – составляютъ экономически и интеллектуально подавленное населеніе: ...надъ ними господствуютъ въ Галиціи – поляки съ евреями, ...результатомъ чего является потеря національности...”²⁵. Єдність “малорусской народности” в різних регіонах пояснювалася фізіологічно: “...Несмотря на различіе мѣстъ наблюденія (Кавказъ, Галиція, Кіевская губ., Харьковск[ая], Полтавск[ая], Курская и др.), результаты наблюденія у всѣхъ авторовъ поразительно сходны между собою. Колебанія %-наго отношенія по цвѣту кожи, волосъ и глазъ у малороссовъ различныхъ областей – крайне ничтожны”²⁶. Водночас підкреслювалося, що в умовах подвійного гніту, німецького й особливо польського, “наши братья

галичкіе представляют собою общество, не подраздѣленное ни на какіе классы”²⁷.

Вміщені у журналі публікації вказували на рубіжні події в національному розвитку галицьких українців. Видання “Русскою трійцею” в 1837 р. “Русалки Дністрової”, що поклала початок нової української літератури на західноукраїнських землях, вважалося пробудженням “національного движенья въ Галиціи”²⁸. Лідер “Трійці” Маркіян Шашкевич поставив питання “малорусскаго языка въ Галичинѣ такъ же ясно, какъ Котляревскій въ Россіи въ 1798 году”, – писалося на сторінках журналу. Під час революції 1848 р. в Австрійській імперії “галичкіе малороссы выступили на арену политической дѣятельности, какъ самостоятельный малорусскій народъ”²⁹. Було сказано про посилення в національному русі після поразки революції русофільської (москвофільської) течії. На думку автора статті, опублікованої в 1898 р., витоки москвофільства були пов’язані з тим, що “часть немногочисленной галицкой интеллигенции, еще не пришедшая къ ясному національному самосознанію, слишком лѣнивая для того, чтобы позаботиться о самостоятельном національномъ существованіи ...подавшись разнымъ виѣшнимъ вліяніямъ, ухватилась за идею готоваго языка, какъ за спасательный якорь”. У 1866 р. вони відкрито виступили під лозунгом: “одинъ народъ – одинъ языкъ (великорусскій) и стали изъ себя корчить “галицкихъ великоруссовъ”, хотя русскаго языка не знали...”³⁰.

Москвофіли були названі “quasi-великоруссами”, діяльність москвофільських лідерів оцінювалася різко негативно: А.Добрянський, Б.Дідицький та І.Гушалевиц – “инвалиды”, А.Петрушевич – історик “въ средневѣковомъ духѣ, безъ всякаго значенія въ научномъ мірѣ, І.Шараневич – відомий лише “въ тѣсномъ кругу своей партіи”³¹. Водночас було піддано критиці москвофільське “язичіє” як суміш “церковно-славянскаго, русскаго, польскаго и малорусскаго языковъ”, яке “общеруссы” видають за русскій літературний языкъ”, не знаючи справжньої російської літературної мови. Москвофіли не враховували того, що “малорусскій літературний языкъ созданъ на почвѣ живой народной рѣчи и, какъ языкъ живого многомилліоннаго народа, развивается на нашихъ глазахъ...”. Наголошувалося на єдності української літературної мови “въ Галичинѣ и Украинѣ”, не було підстав побоюватися роздвоєння “между русскими и австрійскими украинцами на почвѣ літературнаго языка”³².

На сторінках журналу в 1898 р. Іван Франко під псевдо Мирон опублікував листування П.Куліша з відомим галицько-українським діячем Володимиром Барвінським. У передмові до публікації джерел вказувалося, що в історії “галицкой Руси въ 60-хъ и первой половинѣ 70-хъ годовъ П.А.Кулишъ игралъ большую роль; его вліяніе ... сдѣлалось однимъ изъ твердыхъ оснований такъ называемой народной или украинофильской партіи въ Галичинѣ”³³. Серед листів

було опубліковано “Соборне послання Куліша галичанам”, у якому висловлювалося прагнення духовного єднання обох частин України. “Мы простягаемо до васъ руки, – писав П.Куліш, – щобъ васъ прыгриты коло свого серця и вдыхнуты въ васъ живого, нескалченого духа украинскаго...”. Він закликав, щоб Галичина об’єдналася “духомъ своимъ зъ Украиною въ єдине тило”³⁴. Відзначаючи низький рівень народної просвіти в Галичині, І.Франко писав, що польська шляхта “враждебно или недружелюбно относится къ крестьянскимъ школамъ, къ читальнямъ, къ мужикамъ, выписывающимъ книги и газеты”³⁵.

“Киевская старина” підтримала діяльність народовського товариства “Просвіта” в Галичині, що ставило за мету розповсюдження “русской грамотности среди галицко-русскаго народа”. Видання “Просвіти” “расходятся въ громадномъ количествѣ”, – писав журнал, – книжки з серії “Історія Русі” мали на меті “возбудить и просвѣтитъ народное самопознаніе”³⁶. Неодноразово містилися позитивні відгуки про діяльність Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові, що зробило помітний вклад у справу вивчення “мѣстной истории и литературы”³⁷. Журнал містив інформацію про видатних галицько-українських діячів, маловідомих тоді в підросійській Україні. Так, Володимир Барвінський вважався одним із засновників “Просвіти”, організатором першого народного віча в Галичині, зробив вагомий внесок у видання часописів “Правда” (“лучшій галицкій журналъ”) і “Діло” (“самая серьезная и честная русинская газета”)³⁸. Позитивно оцінювалася діяльність і Степана Качали, який належав до когорти найбільш видатних діячів “русской Галиции”, користувався авторитетом не лише серед “всѣхъ русиновъ безъ различія партій и направленій, но и поляковъ”. Він став одним із засновників політичного товариства “Народна рада”, створеного народовцями в 1885 р. з метою “фактически предоставить русинамъ всѣ тѣ права, которыя признаются за ними въ принципѣ австрійскими законами, но пока еще не выполняются...”³⁹. Водночас про Омеляна Огоновського було сказано як про видатного галицького діяча, що був “честный борецъ за свою народность...”⁴⁰.

З особливою теплотою журнал писав про літературну діяльність Івана Франка та Юрія Федьковича. Зокрема, про мову творів І.Франка говорилося, що “въ этомъ говорѣ, столь близкомъ къ украинскому, встрѣчаешь ту же звуковую прелесть простонародной ... рѣчи”⁴¹. На жаль, його творчість у Росії майже невідома, тоді як “въ Галиціи г.Франко играетъ видную роль, какъ выдающийся беллетристъ, публицистъ и этнографъ”⁴². Водночас Ю.Федькович, “буковинскій Шевченко”⁴³, “въ галицкой да и во всѣхъ славянскихъ литературахъ представляетъ совершенно своеобразное явленіе” як виразник типових рис “народности, къ которой ... принадлежитъ”⁴⁴. Показово, що в приклад наддніпрянським діячам ставилася бібліографічна праця Івана Левицького, завдяки якій “галицко-русская литература обладаетъ такою библиографіей, какой не имѣютъ и болѣе богатая

славянскія литературы”⁴⁵.

У січні 1896 р. редакція журналу оголосила конкурс на написання наукової праці з історії соборної України (“Малороссія”) з вимогою, щоб найбільшу увагу було звернуто на період після XIV ст. Зокрема, у восьмій главі “Украина Россійская и Австрійская” програма передбачала висвітлення питань, що стосувалися національного відродження в Галичині під австрійською владою: реформи Йосифа II, реакція при Франці II і прагнення до германізації. Відродження національне. Шашкевич і “Русалка Дністровая”. Рух 1848 року. Дві партії в Галичині: тверді русини і народовці, їх цілі і прагнення, боротьба між ними⁴⁶. Незважаючи на обіцяну матеріальну винагороду в 1 тис. руб., результати конкурсу не справили сподівання редакції⁴⁷.

Журнал висвітлював активізацію національно-визвольного руху в Галичині на зламі XIX-XX ст., що було пов’язано з переходом до політичної стадії українського відродження. Так, було сказано про “рость організації среди галицких украинцевъ для защиты своей народности” внаслідок розширення мережі українських товариств “Просвіта”, “Сокіл”, “Січ” та ін.⁴⁸ Висловлювалася підтримка боротьби за український університет у Львові (“движение всенародное, лежащее глубоко въ сознании народных масс”)⁴⁹. Серед новостворених галицько-українських політичних партій найбільш впливовою вважалася національно-демократична, що володіла, за висловом журналу, “самой сильной организацией, значительными денежными средствами и людьми, цѣнными въ агитационномъ отношеніи”⁵⁰.

Водночас публікації в “Киевской старине” неодноразово свідчили про слабкість зв’язків підросійської України з Галичиною. Оцінюючи бібліографічний показник М.Комарова, що вийшов у Києві 1883 р. і вперше містив перелік праць, виданих українською мовою, починаючи від “Енеїди” І.Котляревського, журнал відзначав, що “литература Галиціи не могла войти въ его трудъ, такъ какъ при тѣхъ слабыхъ литературныхъ связяхъ, которыя имѣются въ настоящее время съ нашими закордонными братьями, нѣтъ возможности собрать данныхъ о литературѣ въ Галиціи”⁵¹. “...Большей части книгъ, издающихся тамъ (у Галичині. – І.Р.), – з бодем писалося у журналі, – мы вовсе не можемъ видѣть и ничего о нихъ не знаемъ...”⁵². На сторінках журналу підкреслювалося, що гуцули – жителі Карпат (“своего рода Запорожская Сѣчь въ горах”), розмовляють “малорусскимъ языкомъ”, їхню мову названо діалектом: “...Даже человекъ, отлично говорящій на языкѣ Шевченка и Кулиша, долженъ посвятить нѣсколько дней на ознакомленіе со спеціально гуцульскими выражениями, чтобы понимать мѣстную рѣчь и самому быть понятнымъ собесѣдниками”⁵³. Улюбленим героєм місцевих жителів, за висловом автора, “бѣднаго, непредусмотрительнаго и лѣниваго населенія”, був О.Довбуш – “разбойникъ, убитый въ половинѣ прошлаго вѣка, но народъ ... съ уваженіемъ

поминаетъ его”⁵⁴.

Перша російська революція 1905-1907 рр., скасування чинності Емського указу Жовтневим 1905 р. маніфестом сприяли активізації українського руху на Наддніпрянщині та поглибленню зв’язків з Галичиною. На сторінках “Киевской старины” був надрукований ряд статей з політичної і економічної історії України М.Драгоманова⁵⁵, ім’я якого довго залишалося під забороною цензури. Водночас публікувалися матеріали і повідомлення із закликом до соборності українських земель. “...Русины Галиціи, – писалося у журналі, – должны отойти къ своимъ соотечественникамъ – южноруссам, ибо это – одинъ и тотъ же народъ”⁵⁶. Підкреслювалося, що зусиллями львівської газети “Діло”, яка відзначала свій 25-літній ювілей, “развивается украинское слово ... (в) Украинѣ галицкой”⁵⁷. Крім “Киевской старины”, у 1906 р. почало виходити близько 20 українських періодичних видань – від наукових та політичних до гумористичних і дитячих, відбувся справжній вибух національного життя під владою Росії, біля витоків якого стояла і редакція журналу.

Отже, “Киевская старина” обстоювала, за висловом М.Грушевського, платформу “скромного “українофільства”, що мало “характер більше загальноросійський”, проявлялося “у формі вивчення України, збереження традицій української мови й літератури, хоч би й дуже скромно – “для домашнього вжитку”, як казали, – яке б не викликало докорів у сепаратизмі”⁵⁸. Цензурні утиски щодо українського слова в Росії унеможливили налагодження нормальних зв’язків між діями східно- і західноукраїнських земель. Протягом усього 25-річного періоду існування журнал містив інформацію (хоч і досить обмежену) про життя українців Галичини під владою Австро-Угорщини, відіграв важливу роль у процесі формування модерної української нації, ідеалу соборності України.

¹ Замлинський В.О., Палієнко М.Г. Журнал “Киевская старина” під царською цензурою // Укр. іст. журн. – 1993. – №10; Палієнко М. Київська Стара Громада у суспільному та науковому житті України (Друга половина XIX – початок XX ст.) // Київська старовина. – 1998. – №2 та ін.

² Там само. – С.65, 71.

³ Там само. – С.74.

⁴ Липиниченко І.А. Научное значение западно-русской истории // Киевская старина. – К., 1889. – Т.XXIV, январь. – С.199.

⁵ Там само. – С.199, 200.

⁶ Мацѣвич Л. Поляки и русины (къ истории ихъ бытовыхъ отношеній) // Там само. – 1882. – Т.I, февраль. – С.307.

- 7 Историческое значение базилианского ордена в Галиции и его настоящие отношения // Там само. – 1885. – Т.ХІІІ, декабрь. – С.708.
- 8 Я. Г. Судьба одного галицко-русского ученого (Къ біографіи Ивана Николаевича Вагилевича) // Там само. – 1883. – Т.VI, июль. – С.453.
- 9 Я. Г. Къ исторіи галицко-русской письменности (Нѣсколько замѣчаній на письмо И.Вагилевича къ М.П.Погодину) // Там само. – Т.VI, августъ. – С.647.
- 10 Там само. – С.649.
- 11 Костомаровъ Н. П.А.Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность // Там само. – Т.V, февраль. – С.221, 223.
- 12 Там само. – С.223.
- 13 Там само. – С.224.
- 14 Науменко В. Книжная речь у малороссовъ и русиновъ // Там само. – 1899. – Т.LXIV, январь. – С.140, 141.
- 15 Там само. – С.141, 142.
- 16 Науменко В. Ревнители русского языка в Галиции // Там само. – Т.LXIV, мартъ. – С.444, 445.
- 17 Там само. – С.445, 446, 452.
- 18 Науменко В. Подведемъ итоги! (Отвѣтъ на статьи въ “Кіевлянинѣ”: Вопросъ о литературномъ языкѣ в Галиціи) // Там само. – Т.LXVI, августъ. – С.266.
- 19 Науменко В. Решенъ ли проф. Т.Д.Флоринскимъ вопросъ о книжной малорусской рѣчи? // Там само. – 1900. – Т.LXVIII, январь. – С.148.
- 20 Антоновичъ В. Къ вопросу о галицко-русской литературѣ (По поводу статьи проф. Т.Д.Флоринскаго) // Там само. – Т.LXVIII, мартъ. – С.415.
- 21 Там само. – С.402, 403.
- 22 Изъ Львова въ Коломью (Изъ путевыхъ записокъ Фр. Рѣгоря) // Там само. – 1896. – Т.LII, январь. – С.10, 13.
- 23 Там само. – С.21, 23.
- 24 Ир. Ж-ій. Библиографія. “Славянскія извѣстія” 1890 г. о “Заграничной Руси” // Там само. – 1891. – Т.XXXIV, августъ. – С.348, 349, 350.
- 25 Там само. – С.351.
- 26 Антропологическій типъ малороссовъ (Предварительное сообщеніе) // Там само. – 1895. – Т.XLIX, июнь. – С.325.
- 27 Евгений Желеховскій. (Некрологъ) // Там само. – 1885. – Т.XI, мартъ. – С.595.
- 28 В.Н. Письмо Ивана Вагилевича къ сенатору А.Я.Стороженку // Там само. – 1898. – Т.LX, январь. – С.7.
- 29 Къ вопросу о малорусскомъ языкѣ в Галичинѣ // Там само. – Т.LXII, сентябрь. – С.75.
- 30 Там само. – С.75, 76.
- 31 Там само. – С.76.
- 32 Там само. – С.78, 79.
- 33 Миронъ. Переписка Кулиша съ Володиміромъ Барвинскимъ въ первой половинѣ 1871 г. // Там само. – Т.LXIII, октябрь. – С.83.
- 34 Там само. – С.116, 117.

- 35 Миронъ. Къ исторіи просвѣщенія въ Галиціи // Там само. – 1893. – Т.XLIII, октябрь. – С.159.
- 36 В.А. Ол. Барвѣнскій. Исторія Руси. Часть VI. Львовъ, 1882 // Там само. – 1883. – Т.V, мартъ. – С.649.
- 37 Библиографія. Записки Наукового товариства імени Шевченка // Там само. – 1896. – Т.LII, февраль. – С.73.
- 38 В.Г-ко Споминки про жите и дѣяльність Володимира Барвѣнского. Львовъ, 1884 // Там само. – 1884. – Т.VIII, мартъ. – С.489.
- 39 Стефанъ Качала. (Некрологъ) // Там само. – 1889. – Т.XXIV, февраль. – С.505, 506.
- 40 Омелянъ Огоновскій. (Некрологъ) // Там само. – 1894. – Т.XLII, декабрь. – С.478.
- 41 Ив. Франко. Захаръ Беркутъ. Образъ громадскаго житя Карпатской Руси въ XIII вѣцѣ. Львовъ, 1884 // Там само. – 1885. – Т.XI, февраль. – С.376.
- 42 Сумцовъ Н. Современная малорусская этнографія // Там само. – 1895. – Т.L, июль-августъ. – С.44.
- 43 Надъ Днѣстромъ. Разсказъ изъ народной жизни на Буковинѣ Осипа Федьковича // Там само. – 1890. – Т.XXX, июль. – С.105.
- 44 Г. Библиографическое извѣщеніе // Там само. – 1885. – Т.XI, февраль. – С.416.
- 45 А.Л. Галицко-русская библиографія XIX столѣтія съ увзглядненіемъ русскихъ изданій, появившихся въ Угорщинѣ и Буковинѣ (1801-1886). Составилъ Иванъ Ем. Левицкій. Львовъ, 1888-1895 // Там само. – 1896. – Т.LIII, апрѣль. – С.27.
- 46 Программа очерковъ исторіи Малороссіи // Там само. – Т.LII, февраль. – С.VIII.
- 47 Чикаленко Є. Уривокъ із споминів (1890-1900) // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1924. – Т.LXXXIII, книжка VI (червень). – С.141.
- 48 Текуція извѣстія // Кіевская старина. – 1903. – Т.LXXXII, сентябрь. – С.127, 128.
- 49 Ефремовъ С. Въ борьбѣ за просвѣщеніе // Там само. – 1902. – Т.LXXXVI, февраль. – С.345.
- 50 Предстоящіе выборы въ Галиціи // Там само. – 1900. – Т.LXXI, ноябрь. – С.78.
- 51 Библиографія. Покажчикъ нової української літератури (1798-1883 р.). Зібравъ М.Комаровъ. Кієвъ, 1883 // Там само. – 1883. – Т.V, апрѣль. – С.867, 868.
- 52 Библиографія. Провидникъ по вистави краєвій у Львови... // Там само. – 1895. – Т.L, июль-августъ. – С.37.
- 53 Документы, извѣстія и замѣтки. У гуцуловъ // Там само. – 1889. – Т.XXVI, сентябрь. – С.766.
- 54 Там само. – С.766, 769.
- 55 Драгомановъ М.П. Украинскій вопросъ въ его историческомъ освѣщеніи // Там само. – 1905. – Т.XCI, ноябрь-декабрь; Його ж. А.И.Герценъ и его отношеніе къ польско-украинскому вопросу // Там само. – 1906. – Т.XCII, январь та ін.
- 56 Матеріали къ исторіи національнаго движенія 60-х годовъ прошлаго вѣка // Там само. – 1905. – Т.LXXXVIII, февраль. – С.197.
- 57 Вѣсти изъ Галичины // Там само. – С.154.
- 58 Михайло Грушевскій. Твори у 50 т. Т.1: Серія Суспільно-політичні твори 1894-1907. – Львів, 2002. – С.403.